

MARIANA DERENIUK

Przykarpacki Uniwersytet Narodowy im. Wasyła Stefanyka
Iwano-Frankiwnsk, Ukraina

Obecny stan edukacji medialnej w Ukrainie

The current state of media education in Ukraine

Streszczenie. Rozwój postępu naukowego i technologicznego doprowadził dziś do tego, że społeczeństwo stopniowo wkracza w nową erę rozwoju, w której głównymi wartościami są informacja i wiedza. Globalna informatyzacja, gwałtowny wzrost szybkości wymiany informacji oraz zmiany w sposobach, formach i celach tej wymiany doprowadziły do pojawienia się nierówności informacyjnej - rozwarstwienia społeczeństwa wzdłuż nowych linii: tych, którzy wykorzystują nowe realia informacyjne i komunikacyjne dla własnego rozwoju, edukacji i uproszczenia codziennych zadań oraz tych, którzy znajdują się poza globalnym procesem i, ze względu na własną ignorancję, stają się przedmiotem wpływu i manipulacji.

Celem artykułu jest określenie kluczowych aspektów rozwoju edukacji medialnej w Ukrainie i jej znaczenia dla funkcjonowania nowoczesnego społeczeństwa informacyjnego. Artykuł analizuje rolę edukacji medialnej w kontekście obecnych wyzwań i możliwości, jakie stwarza ona dla rozwoju umiejętności korzystania z mediów i krytycznego myślenia wśród obywateli.

Słowa kluczowe: edukacja medialna, edukacja formalna, edukacja nieformalna, umiejętność korzystania z mediów, kultura medialna, projekty edukacji medialnej

Abstract. The development of scientific and technological advances today has led society to gradually enter a new era of development, in which the main values are information and knowledge. Global informatization, the rapid increase in the speed of information exchange and changes in the ways, forms and purposes of this exchange have led to the emergence of information inequality - the stratification of society along new lines: those who use the new information and communication realities for their own development, education and simplification of daily tasks, and those who are outside the global process and, due to their own ignorance, become objects of influence and manipulation.

The purpose of the article is to identify key aspects of the development of media education in Ukraine and its importance for a modern information society. The article analyzes the role of media education in the context of current challenges and opportunities it presents for the development of media literacy and critical thinking among citizens.

Keywords: media education, formal education, informal education, media literacy, media culture, media education projects

Wprowadzenie

Globalna informatyzacja ludzkości sprawia, że rozwijanie samowystarczalnej osobowości zdolnej do krytycznego myślenia i swobodnej nawigacji we współczesnym świecie mediów staje się coraz pilniejsze. Zadaniem edukacji medialnej jest kształtowanie kultury informacyjnej i przygotowanie młodego pokolenia do życia w przestrzeni informacyjnej.

Poziom rozwoju współczesnych środków masowego przekazu oraz specyfika ich oddziaływania na jednostkę dowodzą, że media są zjawiskiem globalnym, wywierającym potężny wpływ na środowisko wychowawcze²⁸.

Obecnie we współczesnym świecie, a w Ukrainie w szczególności, edukacja medialna jest postrzegana, jako przedmiot (odrębny lub zintegrowany z innymi dyscyplinami), który pomaga ludziom aktywnie wykorzystywać możliwości pola informacyjnego telewizji, radia, kina, prasy i Internetu do rozwoju edukacyjnego i zawodowego, lepiej rozumieć język kultury medialnej, opanować krytyczne myślenie i być odpornym na manipulację ze strony mediów. Sytuacja ta, zwłaszcza biorąc pod uwagę propagandową agresję Rosji w Ukrainie, wymaga dalszej poprawy form i treści edukacji medialnej dla wszystkich kategorii ludności.

²⁸ H. Vasianovych, *Mediaosvita: zarubizhnyi i vitchyznianyi dosvid*, „Pedahohika i Psykholohiia Profesiinoi Osvity” 2007, № 2, s. 11–21.

Wdrażanie koncepcji edukacji medialnej w Ukrainie

W XXI wieku wiedza i informacja stają się coraz ważniejszymi czynnikami determinującymi rozwój nowoczesnego społeczeństwa. Ukraińscy naukowcy Oksana Volosheniuk, Valerij Ivanov, Tetiana Ivanova, Hanna Onkovych, Borys Potiatynnyk i inni zgadzają się, że społeczeństwo postindustrialne jest zastępowane przez społeczeństwo informacyjne, którego charakterystyczne cechy są następujące: zwiększenie roli informacji i wiedzy w technologicznych, społecznych, politycznych, gospodarczych i kulturalnych sferach życia; intensywny rozwój środków przechowywania, reprodukcji, dystrybucji i wykorzystania informacji; stworzenie globalnej przestrzeni informacyjnej, która określa dostęp do światowych zasobów informacyjnych i zapewnia intensywną wymianę informacji¹.

Rozwój produkcji i zastosowania informacji jest identyfikowany, jako czynnik determinujący zmiany społeczne. W erze przemysłowej własność i kapitał odgrywały ważną rolę w gospodarce kapitalistycznej, natomiast w społeczeństwie informacyjnym, gdy stopniowo następuje przejście do gospodarki usługowej, główną rolę odgrywa sektor usług informacyjnych².

Badacz Andrzej Novytskyi³ uważa, że proces przejścia od społeczeństwa postindustrialnego do społeczeństwa informacyjnego ma następujące charakterystyczne cechy:

- 1) transformacja poglądów na kategorię „informacji”;
- 2) gwałtowny rozwój systemów telekomunikacyjnych i informacyjnych we wszystkich sferach życia publicznego;
- 3) rozpowszechnienie Internetu, stworzenie warunków dla nieograniczonego dostępu do tej sieci;

¹ V. Ivanov, O. Voloshenjuk, L. Kuljchynsjka, T. Ivanova, Yu. Miroschnychenko, *Mediaosvita ta mediaghyramotnistij: korotkyj oghljad*, 2-ghe vyd., AUP, CVP, Kyjiv 2012, s. 58.

² V. Dubov, A. Ozhevan, L. Hnatiuk, *Informatsiine suspilstvo v Ukraini: hlobalni vyklyky ta natsionalni mozhlyvosti: analitychna dopovid*, Nacionalnyj Instytut Stateghichnykh Doslidzhenj, Kyjiv 2010, s. 5

³ A. Novycykij, *Fenomen «informacijnogho suspiljstva» jak ob'jekt naukovogo doslidzhennja*, „Informacija i pravo” 2011, № 1, s. 25–29.

- 4) wielowymiarowe definiowanie podejść naukowych w celu rozwiązania problemu teoretycznego uzasadnienia zmian społecznych spowodowanych badaniami w różnych dziedzinach nauki;
- 5) zmiany spowodowane wysokim poziomem zatrudnienia ludności, kształtowaniem się nowych relacji społecznych, tworzeniem konfiguracji i grup społecznych;
- 6) tworzenie sieciowych subkultur charakterystycznych dla relacji wirtualnych;
- 7) wiedza i informacje są cenne, zapewniając możliwość planowania, analizy i naukowego prognozowania rozwoju stosunków społecznych;
- 8) wielowymiarowość procesów poznawczych, którą zapewnia prowadzenie badań naukowych w różnych dziedzinach nauki; określenie przesłanek poznania społeczeństwa informacyjnego, identyfikacja warunków jego rzetelności i prawdy;
- 9) zaangażowanie władz państwowych we wprowadzanie nowych systemów informacyjnych i telekomunikacyjnych;
- 10) tworzenie i rozwój pewnych instytucji właściwych dla powyższych stosunków społecznych charakterystycznych dla nowych procesów informacyjnych.

Ważnym krokiem w kierunku kompleksowego wsparcia edukacji medialnej w Ukrainie było przyjęcie w 2010 r. Koncepcji edukacji medialnej, postrzeganej jako ważny czynnik modernizacji edukacji i przyczyniającej się do rozwoju społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy. Koncepcję wdrożenia edukacji medialnej, uznaje się za ważny czynnik modernizacji edukacji, przyczyniający się do budowy społeczeństwa informacyjnego w kraju, rozwoju gospodarki opartej na wiedzy i kształtowania społeczeństwa obywatelskiego⁴.

Koncepcja ta ma na celu przygotowanie i przeprowadzenie zakrojonego na szeroką skalę, etapowego ogólnoukraińskiego eksperymentu mającego na celu wprowadzenie edukacji medialnej na wszystkich

⁴ *Koncepcija vprovadzhennja mediaosvity v Ukraini. Postanova Prezydiji Nacionaljnoji akademiji pedagogichnykh nauk Ukrainy vid 20 travnja 2010*, serwis internetowy MediaSapiens, <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/11048/2010-09-29-kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity-v-ukraini/> (dostęp: 09.02.2024 r.).

poziomach; nadanie priorytetu wprowadzeniu szkolnej edukacji medialnej, która stanie się głównym ogniwem integrującym w tworzeniu całościowego systemu edukacji medialnej; zapewnienie edukacji medialnej w szkolnictwie wyższym, przede wszystkim w zakresie szkolenia specjalistów pedagogicznych; zainicjowanie szerokiego wsparcia publicznego dla ruchu edukacji medialnej, w tym współpracy międzynarodowej w tej dziedzinie⁵.

Ukraińska badaczka edukacji medialnej Lyubov Naydenova zidentyfikowała 3 grupy obiektywnych powodów, które skłoniły do rewizji i uzupełnienia Koncepcji:

- osiągnięcia edukacji medialnej na poziomie międzynarodowym w latach 2010–2016;
- doświadczenie eksperymentalnego wdrażania edukacji medialnej, informacje zwrotne z praktyki pedagogicznej;
- uwarunkowania zewnętrznej agresji informacyjnej, relacje medialne z konfliktu zbrojnego na wschodzie kraju i aneksji Krymu, konieczność przezwyciężenia psychologicznych skutków wojny⁶.

Zdaniem badaczki

potrzeba edukacji medialnej i aktualizacji Koncepcji jej realizacji jest również związana z rozwojem wojny informacyjnej i psychologicznej, eskalacją agresji i zajęciem terytorium Ukrainy. Kiedy powstawała obecna wersja Koncepcji, nie mieliśmy jeszcze do czynienia z działaniami wojennymi w Donbasie, aneksją Krymu, napływem osób wewnętrznie przesiedlonych, a także medialną retraumatyzacją ofiar i medialną traumą wojenną jako nową formą destrukcyjnego wpływu mediów na relacje z tragicznych wydarzeń⁷.

W 2016 roku opublikowano nową wersję Koncepcji wdrażania edukacji medialnej, w której nakreślono główne etapy jej wdrażania do 2025 roku.

⁵ Ibidem.

⁶ L. Najdjonova, *Onovlennja Konceptcii mediaosvity: navishho bulo potribne i jaki zminy vneseni*, serwis internetowy MediaSapiens, 2016, <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16505/2016-04-27-onovlennja-kontseptsii-mediaosvity-navishcho-bulo-potribne-i-yaki-zminy-vneseni/> (dostęp: 9.02.2024 r.).

⁷ Ibidem.

Cel i założenia edukacji medialnej

Zgodnie z koncepcją, głównym celem edukacji medialnej jest kształtowanie kultury medialnej człowieka w środowisku społeczności, które są dla niego ważne (małe grupy, rodziny, zespoły edukacyjne i produkcyjne, społeczności lokalne).

Głównym zadaniem edukacji medialnej jest promowanie kształtowania:

- *umiejętności korzystania z mediów i informacji*, jako zestawu umiejętności, wiedzy, zrozumienia i postawy, które umożliwiają konsumentom: skuteczne i bezpieczne korzystanie z mediów, dokonywanie świadomych wyborów, zrozumienie charakteru treści i usług, podejmowanie decyzji i korzystanie z pełnego zakresu możliwości oferowanych przez nowe technologie komunikacyjne i systemy informacji medialnej oraz ochronę siebie i swoich rodzin przed szkodliwymi i podatnymi na zagrożenia czynnikami;
- *odporności medialnej jednostki*, która sprawia, że jest ona w stanie oprzeć się agresywnemu środowisku medialnemu oraz destrukcyjnym wpływom medialnym i informacyjnym. Zapewnia dobrostan psychiczny podczas konsumpcji produktów medialnych, co oznacza świadomość medialną, umiejętność wyboru właściwych informacji, ochrony przed potencjalnie szkodliwymi informacjami, biorąc pod uwagę bezpośrednie i ukryte wpływy⁸;
- *refleksji i krytycznego myślenia*, jako: psychologicznych mechanizmów, które zapewniają świadomą konsumpcję produktów medialnych i samoregulację interakcji z mediami opartą na skutecznej orientacji w przestrzeni medialnej i zrozumieniu własnych potrzeb medialnych, adekwatnej i kompleksowej ocenie treści, źródła, formy i jakości informacji, ich pełnej i krytycznej interpretacji, z uwzględnieniem specyfiki percepcji języka różnych mediów, rozwijanie umiejętności przeciwstawiania się zewnętrznej agresji i propagandzie;
- *zdolności do tworzenia mediów* dla: kompetentnego i zdrowego wyrażania siebie i realizacji zadań życiowych, rozwoju patrioty-

⁸ K. Majewska, *Nauczanie i uczenie się w przestrzeni mediów wirtualnych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2021, s. 235–256.

zmu i ukraińskiej tożsamości, spójności i solidarności, w szczególności do przezwyciężenia społecznych konsekwencji wojny w Ukrainie na pełną skalę, poprawy jakości komunikacji interpersonalnej i życzliwości środowiska społecznego⁹.

Ukierunkowanie rozwoju tych zadań pozwala jednostce efektywnie korzystać z zasobów medialnych, umiejętnie reagować na wyzwania i wpływ mediów oraz aktywnie współdziałać ze środowiskiem medialnym z punktu widzenia krytycznej refleksji i twórczej ekspresji. Takie podejście przyczynia się nie tylko do rozwoju osobistego, ale także do kształtowania wartości społecznych i poprawy jakości relacji komunikacyjnych we współczesnym środowisku informacyjnym.

Formy edukacji medialnej w Ukrainie

Formy edukacji medialnej obejmują wszystkie elementy systemu uczenia się przez całe życie w Ukrainie.

Koncepcja wdrażania edukacji medialnej wyróżnia następujące formy edukacji medialnej¹⁰:

- A. Przedszkolna edukacja medialna ma na celu zrównoważony rozwój estetyczny i intelektualny osobowości dziecka (w tym różnych form inteligencji, m.in. inteligencji emocjonalnej, społecznej i praktycznej). Zapewnia ochronę przed agresywnym środowiskiem medialnym (w tym treściami dezinformacyjnymi i nieodpowiednimi dla wieku dziecka wpływami informacyjnymi, m.in. produktami zawierającymi elementy przemocy, horroru, erotyki). Wykształca umiejętność poruszania się, wyboru i korzystania z mediów dostosowanych do norm wiekowych¹¹.

⁹ O. Antonova. *Dydaktychni osnovy formuvannja media ghratomnosti v uchniv pochatkovoji shkoly*, "Gheneza" 2020, s. 17–18.

¹⁰ *Koncepcija vprovadzhennja mediaosvity v Ukraini (nova redakcija)*, serwis internetowy MediaSapiens, <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsija-vprovadzhennja-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/> (dostęp: 5.02.2024 r.).

¹¹ T. Fedchyshyna, *Rozshyrennja mediaprostoru majbutnikh fakhivciv doshkilnoji osvity u vinnycjkomu oblasnomu komunaljno ghumanitarno-pedagoghichnomu koledzhi*, „Aktualjni Problemy Suchasnoji Nauky Ta Naukovykh Doslidzhenij” 2019, №11 (14), s. 196–200.

- B. Szkolna edukacja medialna obejmuje zintegrowaną edukację medialną (wykorzystanie dydaktyki mediów w ramach istniejących przedmiotów), specjalne kursy szkoleniowe, zajęcia fakultatywne, kluby, pracownie i inne formy zajęć pozalekcyjnych¹². Ta forma edukacji medialnej ma głównie na celu rozwijanie krytycznego myślenia i kompetencji w zakresie mediów komunikacyjnych. Ważną rolę w tym kontekście mogą odgrywać biblioteki szkolne, jako nowoczesne skomputeryzowane centra, w których koncentrują się działania uczniów związane z wyszukiwaniem informacji.
- C. Pozaszkolna edukacja medialna ma na celu rozwijanie sposobów twórczego wyrażania siebie i powinna towarzyszyć szkolnej edukacji medialnej oraz wzmacniać jej efekty. Opiera się głównie na działaniach pozaszkolnych instytucji edukacyjnych, bibliotek publicznych (w tym specjalistycznych dla dzieci), organizacji pozarządowych, na zasadzie wolontariatu i komercji. Obejmuje rodzinną edukację medialną i jest wykorzystywana, jako część poradnictwa psychoterapeutycznego i psychologicznego¹³.
- D. Edukacja medialna w szkolnictwie wyższym obejmuje kształcenie zarówno profesjonalistów medialnych, jak i edukatorów medialnych oraz psychologów mediów. Ponadto elementy edukacji medialnej powinny zostać włączone do programów nauczania cyklu profesjonalnie zorientowany szkolenia humanitarne w innych specjalnościach w odpowiednich ilościach¹⁴.

¹² L. Matokhnjuk, *Teoretyko-psykhologhichni problemy vykorystannja informacijno-komunikacijnykh tekhnologhij v umovakh suchasnoji osvity*, „Visnyk Nacionalnoji Akademiji Derzhavnoji Prykordonnoji Sluzhby Ukrainy” 2014, http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnadps_2014_1_19.pdf (dostęp 4.04.2024 r.).

¹³ L. Renj, *Mediaosvita jak zasib formuvannja mediakuljтуры uchniv*, „Visnyk Chernighivsjkogho Nacionaljnogho Pedaghoghichnogho Uniwersytetu” 2014, № 15, s. 208–211.

¹⁴ Gh. Onkovych, *Mediadydaktyka vyshhoji shkoly: ukrajinsjkyj dosvid*, „Vyshha Osvita Ukrainy” 2013, №1, s. 23–29.

- E. Edukacja medialna w rodzinie zapewnia skuteczność rodzinnej edukacji medialnej, jako wiodącego czynnika i środowiska społecznego wczesnej socjalizacji dzieci. Jej wartością jest zdolność do ochrony małych dzieci, przed negatywnymi wpływami przekazów medialnych na ich rozwój¹⁵. Powinna stać się ona częścią holistycznego systemu edukacji medialnej, w szczególności zostać włączona do: psychologicznego bloku szkoleń dla specjalistów o różnych profilach (w szkolnictwie wyższym), publicznych szkół świadomego rodzicielstwa, bibliotek, służb społecznych i ośrodków pracy z rodzinami.
- F. Edukacja medialna dorosłych jest formą kształcenia ustawicznego opartego na wykorzystaniu nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych i nowych mediów. Zapewnia wyrównywanie doświadczeń różnych pokoleń (w szczególności starszego pokolenia, którego socjalizacja odbywała się w innym systemie medialnym), ciągły rozwój osobisty i rozwój zawodowy¹⁶. Edukacja medialna dorosłych jest niezbędnym elementem bezpieczeństwa informacyjnego państwa w kontekście zewnętrznej agresji informacyjnej i propagandy oraz przyczynia się do odporności społeczeństwa na destrukcyjne wpływy medialne i informacyjne.
- G. Edukacja medialna za pośrednictwem mediów (nieformalna edukacja medialna) jest wiodącą formą spontanicznej edukacji medialnej dla dzieci i dorosłych, która jednak przy odpowiednich wysiłkach może nabrać oznak celowości i konstruktywności¹⁷.

¹⁵ V. Ghvozdjev, *Batjkivsjka mediaosvita jak nevid'jemna chastyna suchasnogho osvitho-vykhovnogho procesu*, „Naukovi Zapysky Instytutu Zhurnalistyky” 2013, № 50, s. 202–205.

¹⁶ O. Zaporozhecj, *Osoblyvosti zastosuvannja mediaosvity u batjkivskij prosviti Ukrainy*, „Teorija Ta Metodyka Navchannja Ta Vykhovannja” 2016, № 39, http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/znphnpu_ttmniv_2016_39_9.pdf, s. 59.

¹⁷ O. Kukh, A. Kukh, *Mediaosvita i pidghotovka vchyteliv fizyky*, „Visnyk Chernighivskogo Nacional'nogho Pedagoghichnogho Universytetu” 2013, № 109, s. 193–195.

Celowa edukacja medialna jest zapewniana przez programy edukacyjne, informacyjne i analityczne, informacyjne i rozrywkowe oraz projekty medialne i wymaga znacznej poprawy jakości edukacyjnych produktów medialnych, zaangażowania profesjonalnych edukatorów medialnych i psychologów mediów w produkcję i ocenę jakości produktów medialnych.

Podsumowując formy edukacji medialnej w Ukrainie, można założyć, że ten obszar działalności edukacyjnej obejmuje szeroki zakres działań i inicjatyw mających na celu rozwijanie umiejętności korzystania z mediów i zdolności do krytycznego postrzegania mediów. Przedszkolna edukacja medialna jest zintegrowana z ogólnym procesem edukacji, koncentrując się na zrównoważonym rozwoju estetycznym i intelektualnym dzieci, chroniąc je przed negatywnym wpływem mediów. Z kolei szkolna edukacja medialna ma na celu rozwijanie krytycznego myślenia i kompetencji medialnych wśród uczniów przy użyciu zintegrowanych podejść i zajęć pozalekcyjnych. Pozaszkolna edukacja medialna uzupełnia szkolną edukację medialną, promując rozwój zdolności twórczych i korzystanie z mediów poza godzinami lekcyjnymi. W szkolnictwie wyższym edukacja medialna staje się elementem szkolenia zawodowego, podczas gdy edukacja medialna dorosłych i edukacja medialna rodziców zapewniają zrównoważony rozwój umiejętności informacyjnych i medialnych we wszystkich segmentach społeczeństwa. W ten sposób system edukacji medialnej w Ukrainie odzwierciedla znaczenie dostosowania procesu edukacyjnego do wymagań współczesnej ery informacyjnej i przyczynia się do kształtowania krytycznie myślącego i wykształconego medialnie społeczeństwa.

Podstawowe zasady edukacji medialnej

Współczesne społeczeństwo ukraińskie potrzebuje skutecznego systemu edukacji medialnej, który nie tylko uwzględni najnowsze osiągnięcia technologiczne, ale także opiera się na jasno określonych zasadach. Zasady edukacji medialnej w Ukrainie są podstawą do opracowania i wdrożenia wysokiej jakości programów edukacyjnych, mających na celu rozwój krytycznego myślenia, umiejętności korzystania z mediów

i aktywnego uczestnictwa obywateli w przestrzeni medialnej. Przyjmy się głównym zasadom edukacji medialnej w Ukrainie.

- A. Osobiste podejście społeczne i psychologiczne. Edukacja medialna opiera się na aktualnych potrzebach medialnych uczniów, biorąc pod uwagę ich wiek, cechy indywidualne i społeczno-psychologiczne, istniejące preferencje medialne oraz poziom kultury medialnej jednostki i jej najbliższego otoczenia społecznego.
- B. Ciągła aktualizacja treści. Treści edukacji medialnej są stale aktualizowane zgodnie z rozwojem technologii, zmianami w systemie medialnym, ze stanem kultury medialnej społeczeństwa i jego poszczególnych warstw. Wykorzystywane są aktualne precedensy informacyjne, bieżące wiadomości, nowoczesne złożone zjawiska medialne popularne wśród młodych ludzi. Edukacja medialna zachowuje równowagę między teraźniejszością a dziedzictwem historycznym.
- C. Koncentracja na rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych. Edukacja medialna opiera się na najnowszych osiągnięciach technologii informacyjnych i komunikacyjnych, wykorzystując je do organizowania pracy edukatorów medialnych, tworzenia wspólnych zasobów informacyjnych, ułatwiania komunikacji i koordynacji między uczestnikami ruchu edukacji medialnej. Edukacja medialna uwzględnia rozwój nowych mediów.
- D. Priorytet wartości moralnych i etycznych. Edukacja medialna ma na celu ochronę moralności publicznej i godności ludzkiej, przeciwstawianie się okrucieństwu i różnym formom przemocy oraz promowanie uniwersalnych wartości.
- E. Szacunek dla tradycji narodowych. Edukacja medialna opiera się na uwzględnianiu narodowej i etniczno-językowej specyfiki potrzeb medialnych uczniów i nauczycieli, zapewniając parytet ich interakcji i konstruktywny dialog. Edukacja medialna ma na celu rozwój kultury narodowej i promowanie prestiżu komunikacji w języku ukraińskim.
- F. Patriotyzm. Edukacja medialna w Ukrainie jest ważnym środkiem kształtowania i wzmacniania tożsamości narodowej, konsolidacji społeczeństwa oraz kształtowania świadomej postawy obywatelskiej i patriotycznej jednostki. Edukacja medialna obejmuje

zapewnienie procesu narodowej edukacji patriotycznej młodych ludzi poprzez wykorzystanie wieloformatowych treści medialnych o treści patriotycznej oraz rozwój instrumentalnych umiejętności krytycznego postrzegania, analitycznego przetwarzania wiadomości medialnych, oceny ich wiarygodności i obiektywności, a także nabywania nowych znaczeń i wzmacniania uczuć patriotycznych. Rozwinięte umiejętności korzystania z mediów i informacji stają się integralną częścią konstruktywnego patriotycznego spojrzenia człowieka w erze informacji.

- G. Orientacja obywatelska. Edukacja medialna, stając się ruchem edukacji medialnej, przyczynia się do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w kraju. Opiera się na potencjale związków i stowarzyszeń publicznych oraz koordynuje swoje wysiłki z rozwojem innych ruchów społecznych. Jednocześnie kompetencje medialne i informacyjne obywateli stają się ważnym elementem kultury politycznej społeczeństwa¹⁸.

Powyższe zasady obejmują tworzenie sprzyjającego środowiska dla rozwoju osobowości, która jest nie tylko kompetentna w przestrzeni medialnej, ale także zorientowana moralnie i etycznie, gotowa do aktywnego uczestnictwa obywatelskiego i twórczej samorealizacji. Mają one na celu indywidualizację uczenia się, wspieranie wartości etycznych, wzmacnianie tożsamości narodowej, rozwijanie świadomości obywatelskiej i twórczej aktywności uczestników procesu edukacji medialnej.

Stan rozwoju formalnej edukacji medialnej w Ukrainie

Obecnie w Ukrainie istnieją trzy istotne ośrodki edukacji medialnej: w Kijowie (Instytut Psychologii Społecznej i Politycznej oraz Instytut

¹⁸ O. Zaporozhecz, *Osoblyvosti zastosuvannja mediaosvity u batjkivskij prosviti Ukrajiny*, „Teorija Ta Metodyka Navchannja Ta Vykhovannja” 2016, № 39, http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znpkhnpu_ttmniv_2016_39_9.pdf, s. 54–61.

Szkolnictwa Wyższego Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy) oraz we Lwowie (Instytut Ekologii Informacji Masowej).

Wszystkie trzy ośrodki są aktywnie zaangażowane w tworzenie programów nauczania i podręczników, organizowanie konferencji naukowych na temat edukacji medialnej oraz pracę nad kwestią wprowadzenia tego obszaru do ukraińskich instytucji edukacyjnych.

Pierwsza wzmianka o edukacji medialnej w Ukrainie pojawiła się w 1999 roku, kiedy Rada Akademicka Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki utworzyła Instytut Ekologii Informacji Masowej, jako interdyscyplinarną jednostkę badawczą. Przedmiotem badań Instytutu jest środowisko informacyjne tworzone przez media masowe. Instytut prowadzi badania w trzech głównych obszarach: a) filozofii mediów (rozumienie wpływu komunikacji masowej, w tym technologii medialnych, na kulturę i cywilizację), b) krytyki mediów (analiza dyskursu medialnego) oraz c) edukacji medialnej (mającej na celu upowszechnianie wiedzy o mediach wśród ogółu społeczeństwa, w tym o zagrożeniach psychologicznych związanych z propagandą i fałszerstwem oraz przemocą ekranową)¹⁹.

Laboratorium Psychologii Komunikacji Masowej i Edukacji Medialnej, kierowane przez znaną ukraińską badaczkę Lyubov Naydenovą, doktora psychologii, stało się jednym z pierwszych krajowych ośrodków edukacji medialnej. Laboratorium zostało założone w 2006 roku, jako pierwsza jednostka badawcza w Ukrainie w celu monitorowania poziomu kultury medialnej młodzieży szkolnej i dorosłych oraz zrozumienia metodologicznych i metodycznych podejść do rozwoju edukacji medialnej w systemie szkół średnich²⁰. Laboratorium bada społeczne i psychologiczne aspekty komunikacji masowej oraz organizację edukacji medialnej dla młodych ludzi, rozwój ich psychologicznej odporności na społecznie szkodliwe informacje oraz ich gotowość do skutecznej interakcji z przestrzenią informacyjną. Laboratorium ma znaczące osiągnięcia naukowe, w szczególności:

¹⁹ Instytut ekolohiji masovoji informacii, oficjalna strona internetowa, <http://institutes.lnu.edu.ua/mediaeco/> (dostęp 9.02.2024 r.).

²⁰ Laboratorija psykhologhiji masovoji komunikacii ta mediaosvity, oficjalna strona internetowa, <http://mediaosvita.org.ua/pro-nas/> (dostęp: 9.02.2024 r.).

- opracowanie Koncepcji wdrażania edukacji medialnej w Ukrainie w 2010 r. i jej nowej wersji w 2016 r. (Koncepcja, 2010; 2016);
- stworzenie i wdrożenie narodowego społeczno-psychologicznego modelu edukacji medialnej, który łączy w sobie elementy podejścia ochronnego, estetycznego, obywatelskiego i twórczego;
- przeprowadzenie Ogólnoukraińskiego Eksperymentu Edukacji Medialnej; monitorowanie kultury medialnej młodzieży²¹.

Inne skuteczne działania Laboratorium w zakresie edukacji medialnej obejmują organizowanie szkół edukacji medialnej i seminariów na temat praktycznej edukacji medialnej, a także opracowywanie programów i wsparcia metodycznego dla szkolnej i pozaszkolnej edukacji medialnej.

Interesujące jest doświadczenie szkoły edukacji medialnej utworzonej na bazie Kijowskiego Uniwersytetu Borysa Grinczenki. W 2019 roku szkoła medialna oficjalnie otworzyła swój czwarty sezon, który rozpoczął się od programu certyfikacji kompetencji medialnych dla nauczycieli i psychologów, którzy muszą znać najistotniejsze trendy w świecie komunikacji medialnej.

Obiecujące obszary pracy tego centrum edukacji medialnej to:

- prowadzenie badań nad medialnymi psychologicznymi środkami zapobiegania i przezwycięzania skutków destrukcyjnych wpływów informacyjnych na dzieci i młodzież;
- masowe intensywne wdrażanie edukacji medialnej we wszystkich regionach Ukrainy;
- włączenie umiejętności korzystania z informacji medialnych, kompetencji w zakresie komunikacji medialnej i krytycznego myślenia do standardów szkolenia zawodowego i zaawansowanego szkolenia nauczycieli szkolnych w dziedzinie edukacji medialnej;
- rozwój publicznego ruchu edukacji medialnej;
- kształtowanie kompetencji psychologicznych producentów mediów w zakresie ochrony dzieci w przestrzeni informacyjnej;

²¹ L. Najdjonova, *Onovlennja Koncepciji mediaosvity: navishho bulo potrebnie i jaki zminy vneseni*, serwis internetowy MediaSapiens, 2016, <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16505/2016-04-27-onovlennja-kontseptsii-mediaosvity-navishcho-bulo-potribne-i-yaki-zminy-vneseni/> (dostęp: 9.02.2024 r.).

- badanie zjawiska psychologii traumy medialnej i sposobów przezwycięzania skutków wojny informacyjnej, roli mediów w rehabilitacji psychologicznej²².

Innym ośrodkiem edukacji medialnej w Ukrainie jest Instytut Szkolnictwa Wyższego Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, gdzie funkcjonował Wydział Teorii i Metodologii Edukacji Humanistycznej pod kierownictwem znanej krajowej uczoney w dziedzinie edukacji medialnej, Hanny Onkovych²³. Wśród zadań wykonywanych przez pracowników wydziału było wprowadzenie edukacji medialnej do systemu szkolnictwa wyższego poprzez włączenie technologii edukacji medialnej do szkolenia zawodowego przyszłych specjalistów; wsparcie naukowe i metodologiczne dla różnych strategii edukacji medialnej; rozwój kultury edukacji medialnej specjalistów, jako niezbędnego składnika kultury zawodowej²⁴.

Hanna Onkovych wniosła niezwykle istotny wkład w rozwój naukowego komponentu ukraińskiej edukacji medialnej. Badaczka jest założycielką takiego kierunku naukowego jak „profesjonalnie zorientowana edukacja medialna”. W publikacji „Dydaktyka mediów w szkolnictwie wyższym”²⁵ badaczka i jej uczniowie (Natalia Dukhanina, Inna Sakhnevych, Olga Yanyshyn i in.) podkreślają, że nadszedł czas, aby mówić nie tylko o edukacji medialnej, którą niektórzy rozumieją tylko, jako „dziennikarstwo dla wszystkich”, ale o profesjonalnie zorientowanej edukacji medialnej. Autorzy są przekonani, że ważne jest *zapewnienie studentom wiedzy na temat mediów i umiejętności informacyjnych w taki sposób, aby mogli ją rozwijać niezależnie i wykorzystywać nie tylko podczas studiów, ale także przez całe życie, aby utrzymać odpowiedni poziom kompetencji zawodowych*²⁶.

²² Ibidem.

²³ Gh. Onkovych, *Mediadydaktyka vyshhoji shkoly: ukrajinskyj dosvid*, „Vyshha Osvita Ukrainy” 2013, №1, s. 23–29.

²⁴ Gh. Onkovych, *Profesijno-orijentovana mediaosvita u vyshhij shkoli*, „Vyshha Osvita Ukrainy” 2014, № 2(53), s. 80–87.

²⁵ Gh. Onkovych, N. Dukhanina, I. Sakhnevych, I. Ghurinenko, *Mediadydaktyka vyshhoji shkoly: proghramy spekursiv*, Loghos, Kijów 2013, s. 196.

²⁶ Ibidem, s. 84.

Badania prowadzone przez ten wydział i pomyślnie obronione rozprawy doktorskie na temat edukacji medialnej są dowodem na to, że wykorzystanie mediów masowych w procesie edukacyjnym, w szczególności w krajowym systemie szkolnictwa wyższego, jest pilną i istotną kwestią. Twórczym osiągnięciem badaczy wydziału są własne programy edukacji medialnej, które zostały przetestowane w ukraińskich instytucjach edukacyjnych.

Inna instytucja - Akademia Prasy Ukraińskiej (APU) – odniosła znaczące osiągnięcia w rozwoju formalnej edukacji medialnej w Ukrainie.

Akademia Prasy Ukraińskiej jest jednym z liderów we wdrażaniu edukacji medialnej w kraju. Edukacja medialna nie jest jedynym, ale jednym z głównych obszarów pracy organizacji, który obejmuje: przygotowanie podręczników szkoleniowych i metodologicznych, tworzenie programów kursów szkoleniowych i organizowanie wydarzeń szkoleniowych. APU promuje edukację medialną na różne sposoby, z których jednym jest stymulowanie jej naukowego zrozumienia²⁷.

Programy nauczania opracowane przez APU są zatwierdzone i zalecane przez Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy i są szeroko stosowane w praktyce edukacyjnej.

APU prowadzi stronę internetową poświęconą umiejętności korzystania z mediów²⁸, którą można nazwać interaktywną profesjonalną platformą komunikacji między edukatorami medialnymi a każdym, kto chce zdobyć wiedzę i umiejętności w zakresie umiejętności korzystania z mediów. Portal zawiera sekcje dla wszystkich kategorii edukatorów i konsumentów mediów.

Tak więc formalna edukacja medialna jest regulowana na szczeblu państwowym - istnieją zatwierdzone programy i podręczniki, a eksperyment w zakresie edukacji medialnej jest nadal w toku, z udziałem wolontariuszy.

²⁷ AUP – Akademija Ukrajinskoji Presy, oficjalna strona internetowa, <https://www.aup.com.ua/> (dostęp: 8.02.2024 r.).

²⁸ Mediaosvita i mediaghramotnistj, portal internetowy, <https://media-literacy.org.ua/> (dostęp: 9.02.2024).

Nieformalna edukacja medialna w Ukrainie

W Ukrainie nieformalna edukacja medialna obejmuje pozaszkolną edukację medialną, edukację medialną rodziców, edukację medialną dorosłych i edukację medialną za pośrednictwem mediów.

Opiszę najskuteczniejsze, moim zdaniem, nieformalne formy edukacji medialnej w Ukrainie.

Projekt StopFake to strona internetowa, która od 2014 roku sprawdza i obala zniekształcone informacje i propagandę na temat wydarzeń w Ukrainie rozpowszechniane przez media, a także centrum analizy zjawiska „kremłowskiej propagandy” we wszystkich jej aspektach i przejawach²⁹.

Projekt MediaSapiens ma na celu zwiększenie umiejętności korzystania z mediów wśród odbiorców, pomoc konsumentom mediów w lepszym zrozumieniu istoty mediów, poruszaniu się w przestrzeni informacyjnej, nauczanie się krytycznego podejścia do mediów, rozróżniania jakości i prawdziwości informacji, identyfikowania manipulacyjnych prób wpływania na opinię publiczną i przeciwstawiania się im, a także poznanie praw informacyjnych i możliwości korzystania z nich³⁰.

Projekt Detector Media to publikacja internetowa, która analizuje i krytykuje pracę mediów krajowych w celu poprawy jakości ich produktów i promowania umiejętności korzystania z mediów wśród ogółu społeczeństwa³¹.

Edukacja medialna obejmuje również gry mające na celu rozwijanie umiejętności korzystania z mediów. Na przykład w 2014 r. Akademia Prasy Ukraińskiej, wraz z Instytutem Innowacyjnych Technologii i Treści Edukacyjnych Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy oraz Państwową Biblioteką Ukrainy dla Młodzieży opracowała grę online „Media-

²⁹ StopFake, portal internetowy, <http://www.stopfake.org/o-nas/> (dostęp: 5.02.2024 r.).

³⁰ MediaSapiens, portal internetowy, <https://ms.detector.media/> (dostęp: 5.02.2024 r.).

³¹ Detektor media, portal internetowy, <https://detector.media/> (dostęp: 5.02.2024 r.).

znayko”³². Jest to pierwsza medialna gra edukacyjna w Ukrainie, a jej celem jest pomoc dzieciom w zdobyciu jak największej wiedzy na temat natury informacji i mediów. Grając w tę grę, dzieci rozwijają umiejętności krytycznego myślenia i analizy w łatwy i wygodny sposób.

Witryna Verify to interaktywny przewodnik do sprawdzania informacji z sieci, który pomaga użytkownikom zidentyfikować czy informacje są fałszywe, czy nie. Osobliwością projektu jest to, że nie daje on ostatecznej odpowiedzi, ale raczej udziela porad, aby użytkownik mógł jak najszybciej zebrać informacje i wyciągnąć własne wnioski na temat autentyczności treści. Strona zawiera przystępne instrukcje krok po kroku zilustrowane konkretnymi przykładami, jak sprawdzać filmy i zdjęcia, jak reagować w przypadku publikacji fałszywych informacji, jak znaleźć ekspertów lub naocznych świadków w sieciach społecznościowych, listę stron z fałszywymi wiadomościami itp.³³.

W 2016 r. zaprezentowano MediaDriver, internetowy podręcznik umiejętności medialnych dla nastolatków, innowacyjny projekt edukacyjny mający na celu nauczanie nastolatków poruszania się w świecie mediów i krytycznego postrzegania informacji, które otrzymują z różnych źródeł medialnych³⁴. Podręcznik składa się z 16 multimedialnych rozdziałów tematycznych z elementami grywalizacji (np: Fotografia, Wideo, Audio, Kino, Wiedza we współczesnym świecie, Ewolucja mediów, Fałszerstwa, Plagiat i prawa autorskie, Co i jak wyszukiwać w Internecie itp.), każdemu rozdziałowi towarzyszy test oceniający zdobytą wiedzę³⁵.

Jednym z największych projektów edukacji medialnej w Ukrainie był projekt „Program umiejętności medialnych dla obywateli, który został wdrożony przy wsparciu Departamentu Spraw Zagranicznych i Handlu Międzynarodowego Kanady we współpracy z trzema organizacjami: Akademią Prasy Ukraińskiej, IREX i StopFake. Celem projektu

³² Mediaznajko, portal internetowy, <https://www.aup.com.ua/Game/> (dostęp: 9.02.2024 r.).

³³ Verify, portal internetowy, <http://verify.org.ua> (dostęp: 9.02.2024 r.).

³⁴ MediaDriver, portal internetowy, <http://mediadriver.online/> (dostęp: 9.02.2024 r.).

³⁵ Ibidem.

było wzmocnienie odporności obywateli na destabilizującą siłę fałszywych informacji. W ramach projektu opracowano program nauczania umiejętności korzystania z mediów i przeszkolono 428 trenerów do prowadzenia szkoleń dla obywateli. Innym obszarem projektu była kampania informacyjna mająca na celu podniesienie świadomości społecznej w kwestiach związanych z przeciwdziałaniem propagandzie i manipulacji³⁶.

Edukacja nieformalna w Ukrainie jest prowadzona głównie z inicjatywy aktywistów - organizacji pozarządowych i stowarzyszeń twórczych - i nie znalazła jeszcze dużego wsparcia na poziomie oficjalnym. Jednak może być skuteczna, ponieważ opiera się na wewnętrznej osobistej motywacji poznawczej jej uczestników, a także na pragnieniu wyrażania siebie i rozwoju, ale ze względu na brak systematyczności nie może w pełni wykorzystać swojego potencjału edukacyjnego.

Problemy i kluczowe warunki realizacji edukacji medialnej w Ukrainie

Pomimo znaczących pozytywnych zmian w rozwoju edukacji medialnej w Ukrainie, nadal pozostają istotne problemy:

- nie ma jednego centrum edukacji medialnej - wszystkie „szkoły” edukacji medialnej są prawie nieświadome wzajemnych działań i nie ma wymiany doświadczeń;
- praktycznie nie ma wielopoziomowych programów nauczania edukacji medialnej, nie ma podręczników dla szkół podstawowych i średnich;
- nie ma wystarczającej liczby przeszkolonych nauczycieli;
- nie ma jasnego programu państwowego wspierającego edukację medialną, w tym wsparcia finansowego³⁷. Największym problemem współczesnej ukraińskiej edukacji medialnej jest brak

³⁶ Projekt „Prohrama mediaghamotnosti dlja ghromadjan”, <https://www.aup.com.ua/mediaosv/programa-mediagramotnosti/> (dostęp: 9.02.2024 r.).

³⁷ M. Osjukhina, *Shljakhy rozvytku formaljnoi mediaosvity v Ukraini*, „Masova komunikacija: istorija, sjohodennja, perspektyvy” 2016, № 9–10(7), s. 41–45.

kompleksowej strategii rozwoju, która obejmowałaby wszystkie formy i uwzględniała wszystkie grupy wiekowe, społeczne i zainteresowania.

W związku z tym zidentyfikowano warunki niezbędne do wprowadzenia edukacji medialnej w Ukrainie:

- poprawa ram regulacyjnych dla współdziałania środków masowego przekazu i instytucji edukacyjnych na wszystkich poziomach, w tym środki mające na celu stworzenie systemu edukacji medialnej na liście priorytetów państwa w zakresie innowacyjnego rozwoju społeczeństwa;
- zapewnienie gotowości specjalistów systemu edukacji do rozwiązywania problemów i sprzeczności w edukacji medialnej, co wymaga restrukturyzacji zwykłych form pracy, poprawy treści i form szkolenia, przekwalifikowania i zaawansowanego szkolenia ukierunkowanego na proaktywne zapoznanie się z innowacjami w edukacji medialnej;
- wysokiej jakości oprogramowanie, wsparcie metodologiczne i informacyjne, w tym tworzenie wspólnych zasobów informacyjnych, oprogramowanie dla wirtualnych grup edukacji medialnej i multidyscyplinarnych konferencji oraz tworzenie i administrowanie tematycznymi stronami internetowymi poświęconymi edukacji medialnej;
- intensyfikacja współpracy międzysektorowej i międzynarodowej, realizacja wspólnych projektów badawczych, okrągłe stoły, międzywydziałowe seminaria, konferencje i festiwale edukacji medialnej³⁸.

Warunki te są zatem ważnym krokiem w kierunku stworzenia sprzyjającego środowiska dla rozwoju edukacji medialnej, która jest integralną częścią społeczeństwa informacyjnego. Ich wdrożenie będzie promować umiejętności korzystania z mediów wśród wszystkich grup ludności i zapewni dostosowanie systemu edukacji do wymagań współczesnego świata.

³⁸ *Koncepcija vprovadzhennja mediaosvity v Ukraini (nova redakcija)*, serwis internetowy MediaSapiens, <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/> (dostęp: 5.02.2024 r.).

Wnioski i podsumowanie

Szybki rozwój informacyjny i technologiczny różnych gałęzi przemysłu jest warunkiem wstępnym poprawy edukacji zawodowej poprzez poszukiwanie nowych obszarów szkolenia i edukacji. Główną rolę w tym obszarze odgrywa edukacja medialna, która w pełni wykorzystuje potencjał edukacyjny, techniczny i komunikacyjny nowoczesnych mediów masowych. Edukacja medialna to obszar edukacji, który pomaga ludziom zrozumieć, w jaki sposób jest wykorzystywana komunikacja masowa w społeczeństwie, pomaga analizować teksty medialne i krytycznie je oceniać, a także tworzyć i rozpowszechniać własne teksty medialne za pośrednictwem mediów³⁹.

W związku z powyższym można stwierdzić, że obecnie w Ukrainie aktywnie działają zarówno formalne, jak i nieformalne ośrodki edukacji medialnej. Jednocześnie łączy je fakt, że wszystkie prowadzą badania i jednocześnie wdrażają ich wyniki w swoich praktycznych działaniach. Dzięki tym ośrodkom tworzone jest odpowiednie wsparcie edukacyjne i metodologiczne dla działań w zakresie edukacji medialnej w krajowych szkołach średnich i instytucjach szkolnictwa wyższego. To dzięki ich wysiłkom promowana jest edukacja medialna. Zrzeszają one organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, których działalność ukierunkowana jest na edukację medialną społeczeństwa.

Bibliografia

Literatura:

- Antonova O., *Dydaktychni osnovy formuvannja media ghramotohnosti v uchniv pochatkovoji shkoly*, „Gheneza” 2020.
- Dubov V., Ozhevan A., Hnatiuk L., *Informatsiine suspilstvo v Ukraini: hlobalni vyklyky ta natsionalni mozhlyvosti: analitychna dopovid*, Nacionalnyj Instytut Stateghichnykh Doslidzhenj, Kyjiv 2010.
- Fedchyshyna T., *Rozshyrennja mediaprostoru majbutnikh fakhivciv doshkilnoji osvity u vinnyckomu oblasnomu komunaljno ghumanitarno-pedaghoghich-*

³⁹ Gh. Onkovych, *Mediaosvitni tekhnologhiji i kompetentnisnyj pidkhid*, „Pedaghoghichna Dumka” 2009, s. 206–217.

- nomu koledzhi*, "Aktualjni problemy suchasnoji nauky ta naukovykh doslidzhenj" 2019, №11 (14).
- Ghvozdjev V., *Batjkivsjka mediaosvita jak nevid'jemna chastyna suchasnogho osvितnjo-vykhovnogho procesu*, "Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky" 2013, № 50.
- Ivanov V., Voloshenjuk O., Kuljchynsjka, L., Ivanova, T., Miroshnychenko Ju., *Mediaosvita ta mediaghramotnistj: korotkyj oghljad*. 2-ghe vyd., AUP, CVP, Kyjiv 2012.
- Kukh O., Kukh A., *Mediaosvita i pidghotovka vchyteliv fizyky*, „Visnyk Chernighivskogho nacionalnogho pedaghoghichnogho universytet” 2013. № 109.
- Kwiatkowska W., Majewska K., Skibińska M., *Aktywność uczących się w przestrzeni Internetu*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2014.
- Majewska K., *Nauczanie i uczenie się w przestrzeni mediów wirtualnych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2021.
- Novycykj A., *Fenomen «informacijnogho suspiljstva» jak ob'jekt naukovogho doslidzhennja*, „Informacija i pravo” 2011, № 1.
- Onkovych Gh., Dukhanina N., Sakhnevych I., Ghurinenko I., *Mediadydaktyka vyshhoji shkoly: prohramy spekursiv*, Loghos, Kijów 2013.
- Onkovych Gh., *Mediadydaktyka vyshhoji shkoly: ukrajinskyj dosvid*, „Vyshha osvita Ukrainy” 2013, №1.
- Onkovych Gh., *Mediaosvitni tekhnologhiji i kompetentnisnyj pidkhid*, „Pedaghoghichna dumka” 2009.
- Onkovych Gh., *Profesijno-orijentovana mediaosvita u vyshhij shkoli*, „Vyshha osvita Ukrainy” 2014, № 2(53).
- Osjukhina M., *Shljakhy rozvytku formaljnoji mediaosvity v Ukraini*, „Masova komunikacija: istorija, sjoghodennja, perspektyvy” 2016, № 9-10(7).
- Renj L., *Mediaosvita jak zasib formuvannja mediakuljtury uchniv*, „Visnyk Chernighivskogho nacionalnogho pedaghoghichnogho universytetu” 2014, № 15.
- Vasjanovych H., *Mediaosvita: zarubizhnyj i vitchyznjanyj dosvid*, „Pedaghoghika i psykhologhija profesijnoji osvity” 2007, № 2.
- Zaporozhecj O., *Osoblyvosti zastosuvannja mediaosvity u batjkivskij prosviti Ukrainy*, „Teorija ta metodyka navchannja ta vykhovannja” 2016, № 39.

Źródła internetowe:

- AUP – Akademia ukrajinskoji presy, oficjalna strona internetowa, <https://www.aup.com.ua/> (dostęp: 08.02.2024 r.).
- Detektor media, portal internetowy, <https://detector.media/> (dostęp: 5.02.2024 r.).

- Instytut ekologii masowej informacji: oficijnyj sajt. 2020. URL: <http://institutes.lnu.edu.ua/mediaeco/> (dostęp: 9.02.2024 r.).
- Koncepcija vprovadzhennja mediaosvity v Ukraini*. Postanova Prezycji Nacionalnoj akademiji pedagogichnykh nauk Ukrainy vid 20 travnja 2010. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/11048/2010-09-29-kontseptsija-vprovadzhennja-mediaosvity-v-ukraini/> (dostęp 9.02.2024 r.).
- Koncepcija vprovadzhennja mediaosvity v Ukraini (nova redakcija)*. serwis internetowy MediaSapiens, <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsija-vprovadzhennja-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/> (dostęp: 5.02.2024 r.).
- Laboratorija psykhologii masowej komunikacji ta mediaosvity, oficjalna strona internetowa, <http://mediaosvita.org.ua/pro-nas/> (dostęp: 9.02.2024 r.).
- Matokhnjuk L., *Teoretyko-psykhologichni problemy vykorystannja informacijnokomunikacijnykh tekhnologij v umovakh suchasnoj osvity*, „Visnyk Nacionalnoj akademiji Derzhavnoj prykordonnoj sluzhby Ukrainy” 2014, http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnadps_2014_1_19.pdf (dostęp 4.04.2024 r.).
- MediaDriver, portal internetowy, <http://mediadriver.online/> (dostęp: 9.02.2024 r.).
- Mediaosvita i mediagramotnistj, portal internetowy, <https://medialiteracy.org.ua/> (dostęp: 9.02.2024 r.).
- MediaSapiens, portal internetowy, <https://ms.detector.media/> (dostęp: 5.02.2024 r.).
- Mediaznajko, portal internetowy, <https://www.aup.com.ua/Game/> (dostęp: 9.02.2024 r.).
- Najdjonova L., *Onovlennja Koncepciji mediaosvity: navishho bulo potribne i jaki zminy vneseni*, serwis internetowy MediaSapiens, 2016, <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16505/2016-04-27-onovlennja-kontseptsii-mediaosvity-navishcho-bulo-potribne-i-yaki-zminy-vneseni/> (dostęp: 9.02.2024 r.).
- Proekt „Proghrama mediagramotnosti dlja ghromadjan”, <https://www.aup.com.ua/mediaosv/proghrama-mediagramotnosti/> (dostęp: 9.02.2024 r.).
- StopFake, portal internetowy, <http://www.stopfake.org/o-nas/> (dostęp: 5.02.2024 r.).
- Verify, portal internetowy, <http://verify.org.ua> (dostęp: 9.02.2024 r.).